

Студент 1 курсу
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ

НЕДОСКОНАЛІСТЬ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Анотація. Проаналізовано сучасний стан пенсійної системи України, розглянуто найважливіші проблеми та визначено шляхи їх вирішення.

Аннотация. Проанализировано современное состояние пенсионной системы Украины, рассмотрены важнейшие проблемы и определены пути их решения.

Annotation. The current state of pension system of Ukraine has been analyzed, the most important problems and their solutions have been defined.

Ключові слова: пенсійна система України, Пенсійний фонд України, соціальне страхування.

За даними Міністерства праці і соціальної політики, на сьогодні в Україні налічується близько 15 млн пенсіонерів: 5,3 млн ветеранів війни; близько 7 млн ветеранів праці; 2,3 млн інвалідів; 3,5 млн потерпілих унаслідок аварії на ЧАЕС; майже 2 млн одиноких громадян похилого віку. Щорічно кількість пенсіонерів та інвалідів зростає. Отже, чинна законодавча база з урахуванням чинника природного зростання кількості непрацездатних громадян обумовлює значне навантаження на працююче населення. З урахуванням дітей і пенсіонерів сьогодні один працюючий фактично утримує одного непрацездатного. А тому пенсійна система не відповідає вимогам часу, що свідчить про актуальність потреби її термінового реформування. Нагальність розв'язання зумовлюється цілою низкою проблем, серед яких у першу чергу слід назвати низький рівень пенсій, невідповідність розміру пенсій трудовому внеску громадян протягом працездатного періоду, існування значних переваг та пільг у пенсійному забезпеченні окремих категорій працівників при однаковому рівні відрахувань на пенсійне забезпечення та ін.

Питання соціального страхування, зокрема пенсійного, у своїх працях розглядали такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як В. Борейко, Д. Карамішев, В. Кравченко, О. Максимчук, Л. Момотюк, М. Мних, В. Парнюк, В. Плиса, В. Полуянов, В. Райхе, В. Ройко, В. Серебровський, В. Столяров, С. Юрій. Основними об'єктами їх досліджень були сутність пенсійного забезпечення та пенсійного страхування, їх роль та економічні механізми реалізації, особливості функціонування недержавних пенсійних фондів тощо.

Мета цієї статті – дослідити систему пенсійного страхування в Україні, проаналізувати причини її незадовільного стану, на основі чого запропонувати шляхи розв'язання проблеми реформування пенсійної системи України.

У процесі реформування пенсійного забезпечення в Україні відповідно до пріоритетних напрямів реформування пенсійного забезпечення, визначених Указом Президента України від 13 квітня 1998 р. № 291, та відповідно до статті 2 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 9 липня 2003 р., який набув чинності 1 січня 2004 року, в Україні запроваджується трирівнева система пенсійного забезпечення, яка включає: загальнообов'язкове державне пенсійне страхування і добровільне додаткове пенсійне забезпечення. Основу пенсійної системи в Україні складає система державного пенсійного страхування. Державна пенсійна система охоплює всіх непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати яким проводяться у формі пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, компенсаційних виплат, додаткових пенсій.

Пенсійна реформа в Україні розпочата у 2004 році, її суть полягає в тому, що відповідальність за пенсійне забезпечення з держави частково перекладається на самого громадянина, а досягається це завдяки впровадженню трирівневої пенсійної системи.

Перший рівень – це солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, у якій усі кошти, що перераховуються підприємствами та застрахованими особами до Пенсійного фонду України, одразу ж виплачуються нинішнім пенсіонерам.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Передбачається, що вона буде введена в дію у 2012 році. Частина обов'язкових пенсійних відрахувань (до 7 % від заробітної плати працівника) буде спрямована на персональні рахунки громадян. Ці кошти будуть інвестуватися в українську економіку, а інвестиційний дохід збільшуватиме розмір майбутніх пенсійних виплат.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення. У цій системі можуть брати участь добровільно як фізичні особи, так і юридичні особи-роботодавці [1, с. 17].

Основними джерелами наповнення коштами Пенсійного фонду України є:

- обов'язкові страхові внески роботодавців;
- обов'язкові страхові внески застрахованих осіб;
- асигнування з державного бюджету.

Існують й інші джерела надходжень до Пенсійного фонду України, зокрема кошти, що перераховуються фондами соціального страхування на випадок безробіття, у разі нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, а також добровільні страхові внески осіб, які не підлягають загальнообов'язковому пенсійному

В Україні основні видатки у зв'язку зі сплатою внесків до пенсійного фонду несуть роботодавці (розмір внесків упродовж останніх років коливався в межах 32 – 33,2 % від фонду оплати праці). Значними є й видатки державного бюджету: згідно зі Звітом про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2008 рік, асигнування з державного бюджету України за 2008 рік до Пенсійного фонду України становили 41 423 744,6 тис грн, або майже 27 % усіх доходів пенсійного фонду. Проте такі значні видатки дали змогу забезпечити розмір пенсії в середньому лише на рівні

798,9 грн. Парадокс в тому, що відповідно до прийнятого Закону "Про Державний бюджет України на 2012 рік" прожитковий мінімум складає 1 037 грн. Це вказує на те, що середньостатистичний пенсіонер не може задовольнити свої потреби в повному обсязі.

За професійною і гендерною ознаками пенсійна система залишається соціально несправедливою. Зокрема, низькі пенсії одержують ті, хто працював багато років, але на низьку заробітну плату. В Україні зарплата бюджетників не перевищує 70 % зарплати працівників промисловості. У результаті пенсії колишніх учителів, лікарів, працівників культури зі стажем понад 40 років ледь перевищують мінімальну. Водночас окремі пенсіонери – і не завжди ті, хто має виняткові заслуги перед Україною, – одержують пенсії в кілька тисяч гривень! Пенсійне законодавство регулюють понад 20 законів, які зумовлюють непрозорість і незрозумілість системи, що веде до невдоволення людей [2, с. 6].

Пенсійний фонд України не може обійтися без дотацій з бюджету, тому вартість пенсійної системи надто висока. Нині частка пенсійних витрат (як бюджетних, так і безпосередньо Фонду) у ВВП сягає 18 %. Це є найвищим показником у Європі.

Є проблема й дострокового набуття пенсійних прав. Наприклад, у світі залишилось тільки три країни – Російська Федерація, Білорусь та Україна, – де праця в шкідливих та небезпечних умовах компенсується достроковим виходом на пенсію. У решті країн тривалість такої роботи просто обмежується, аби не завдавати шкоди здоров'ю. В Україні дострокове набуття права на пенсію не відмінє продовження роботи в тих самих умовах.

Упродовж останніх десяти років середні заробітні плати на державних підприємствах постійно перевищують зарплати на приватному секторі, що є абсолютно нелогічним. Це означає, що кошти до пенсійного фонду надходять не в повному обсязі, і на персональних рахунках цих осіб обліковуються маленькі суми, що призведе потім до низьких пенсій.

Поступово обсяги видатків Пенсійного фонду наближаються до рівня доходів держбюджету. У 2005 році вони становили 73,3 % доходів казни, у 2008 році – 75,6 %, у 2009 році – 84,5 %.

Також збільшити надходження до Пенсійного фонду уряд намагається за рахунок зборів та операцій купівлі-продажу валюти, ювелірних виробів, нерухомості, транспортних засобів, користування послугами мобільного зв'язку. На сучасному етапі Україна максимально задіяла такий механізм підтримки фінансування Пенсійного фонду, як трансферти Пенсійному фонду з Державного бюджету, які від 2003 р. до 2010 р. зросли від 0 до 67,8 млрд грн. На рисунку наведена динаміка трансфертів з держбюджету впродовж 2004 – 2010 рр.

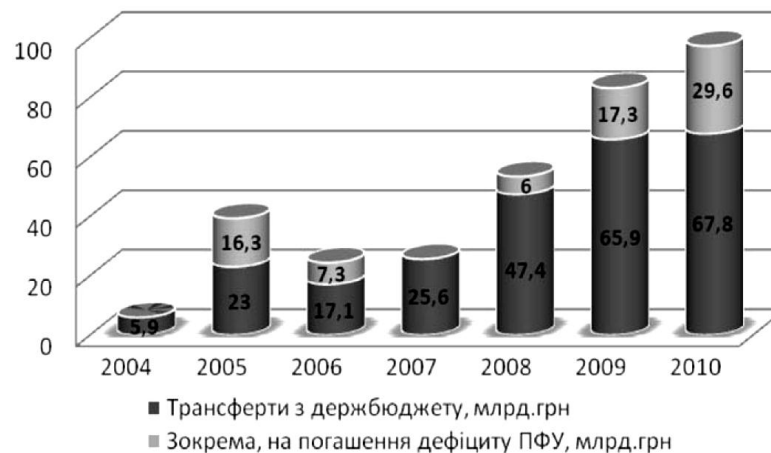

Рис. Динаміка трансфертів з держбюджету впродовж 2004 – 2010 рр.

Величина трансфертів з державного бюджету Пенсійному фонду у 2010 р. становить 67,8 млрд грн, із них так звані планові трансферти – 38,2 млрд грн, кошти на покриття дефіциту Пенсійного фонду – 29,6 млрд грн. Значною також є частка трансфертів у видатках Пенсійного фонду, зокрема у 2009 році майже на 40 % Пенсійний фонд фінансувався з Державного бюджету, що негативно впливає на стан бюджету і на розвиток економіки загалом, оскільки дані кошти могли б спрямовуватися на виконання програм соціально-економічного розвитку країни [3].

Крім того, на сьогодні наша країна має один з найвищих рівнів старіння у Європі, а показники народжуваності – одні з найнижчих. За прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, частка осіб віком 60 років і старше й надалі швидко зростатиме й сягне у 2050 році 32 %, співвідношення кількості населення пенсійного й працездатного віку становитиме 72 %. Це зумовлено низьким рівнем якості медичних послуг, низьким рівнем та поганими умовами життя, стресами, що супроводжують зміни в економіці та соціальній сфері. Нині середня тривалість життя в Україні становить 63 роки – для чоловіків і 74 роки – для жінок. Усе це свідчить про перспективу зменшення надходжень ПФУ для забезпечення майбутніх зобов'язань із виплати пенсій [4].

Реформа солідарної системи здійснюється дуже повільно. Накопичувальна система пенсійного забезпечення діє без підтримки держави та за відсутності другого рівня.

Усі ці проблеми потребують нагального вирішення. На думку директора Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, академіка НАН України Елли Лібанової, запровадження накопичувальної пенсійної

системи може стати каталізатором наступних позитивних тенденцій. Відсутність потреби фінансувати дуже високі пенсії надасть змогу підвищити малі пенсії. Перші пенсії з другого рівня почнуть виплачувати через 30 років після його запровадження, але значно раніше акумульовані кошти інвестуватимуться в економіку, що сприятиме економічному розвитку, створенню нових робочих місць та підвищенню заробітної плати. Також посиляться інтерес та добровільна участь громадян у формуванні власної пенсії.

Зростання співвідношення платників та пенсіонерів ставить українське суспільство перед вибором: чим же пожертвувати? На думку експертів, є кілька варіантів вибору.

Перший – підтримувати коефіцієнт заміщення на рівні 40 % за рахунок підвищення розміру ставок внеску. Це призведе до того, що сумарну ставку внеску на пенсійне страхування доведеться підвищити до 40 % у 2025 році та до 50 % – у 2050 році. Проте збільшення фіскального тягаря на фонд заробітної плати може призвести до тінізації трудових відносин та оплати праці та до зниження реально одержуваної заробітної плати.

Згідно з другим варіантом, треба утримувати бездефіцитність Пенсійного фонду. Ставка внесків при цьому повинна залишатися на сучасному рівні – 35,2 %. Унаслідок цього коефіцієнт заміщення заробітку пенсіями знизиться із сучасних 40 до 35 % у 2025 році, а в 2050 році – до 28 %.

Ще одним варіантом є такий: треба піти шляхом підвищення пенсійного віку. Але важливо чітко визначити – кому, як і на скільки продовжити термін працездатності [2, с. 7].

Отже, на сьогоднішній день пенсійна система України перебуває в надзвичайно складному фінансовому становищі і не забезпечує пенсіонерів необхідним чином. У майбутньому проблема старіння населення може призвести до ще більшого загострення кризи в системі пенсійного забезпечення. Розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні повинен базуватися на пошуку і створенні нових форм та методів досягнення позитивних результатів роботи в майбутньому. Пенсійна система України має охоплювати елементи не тільки солідарної, але і накопичувальної систем. Тому терміново необхідно запроваджувати функціонування трирівневої пенсійної системи повною мірою. Покриття розривів між доходами і видатками пенсійного фонду необхідно здійснювати за рахунок залучення коштів міжнародних фінансових інституцій.

Наук. керівн. Зайцева І. С.

Література: 1. Проблеми та шляхи вдосконалення пенсійної системи України // Фінанси України. – 2010. – № 6. – С. 15–24. 2. Сучасна пенсійна система України потребує кардинального реформування // Праця і зарплата. – 2011. – № 4. – С. 6–7. 3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.idss.org.ua/>. 4. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.